

Die begunstigde – 'n roman.

D. J. Winterbach. 2010. Kaapstad: Human & Rousseau. 199 pp. ISBN: 978-0-7981-5095-8.

Met Dirk Winterbach (76) se debuutroman word 'n welkome nuwe stem tot die Afrikaanse prosa toegevoeg. Die skrywer maak gebruik van 'n ryk en geskakeerde verwysingsveld, wat alreeds met die Griekse hoofstuktitels gesuggereer word en wat die leser in staat stel om die spoor deur die Griekse mitologie, die eksistensialisme en Jungiaanse filosofie te volg. In 'n koerantonderhoud sê Winterbach die volgende oor die roman: dit gaan oor “die genadelose gewete wat 'n siel kan kasty as hy toelaat dat waansin die bestaande orde omverwerp” (*Die Burger*, 17 Julie 2010).

Wanneer die naamlose hoofkarakter uit 'n inrigting ontslaan word, voer hy 'n eensame bestaan, geïsoleer van almal om hom behalwe vir die prostituut Adriane en haar dogtertjie Toufle of Touffu. Sy versteurde geestestoestand en geheueverlies dra by tot sy vervreemding en afgeslotenheid en al uitweg wat hy sien uit sy doellose bestaan, is die dood. Hy beplan sy dood in fyn detail maar wanneer al sy pogings om 'n heldedood te sterf vergeefs is, kies hy sy laaste dag op aarde wanneer hy hom na die eutanasiëkliniek sal wend. “Sal dit vandag wees?” is die woorde waarmee die roman begin.

Die titel van die roman is enersyds 'n verwysing na die dogtertjie, Toufle, wat byna toevallig as begunstigde aangewys word vir die man wanneer hy iemand moet benoem in die kontrak met sy nuwe werkgever. Die kind is simbolies van hoop en lewe, maar ook 'n herinnering aan sy verlede en sy eie boosheid. Andersyds verwys die titel na die man self wat deur sy aansoek om genadedood “begunstig” wil word. Op ironiese wyse word hy aan die einde wel begunstig deur sy dood – sy wens word vervul: hy sterf as “held” wat die heldin, Adriane ('n anagram van die

mitologiese Ariadne) van die bose (bok) red. Deur sy dood word die banvloek (“anatema”) gelig, word die houvas van die boosheid verbreek.

In *Die begunstigde* word die leser meegevoer op die dag-en-nag lange reis wat die hoofkarakter, “die man”, na die benederyk onderneem – 'n reis na die donker kant en die menslike onbewuste wat lei tot die uiteindelijke konfrontasie tussen die mens en die dier.

Dit word 'n kruistog wat begin in sy armalige dakkamertjie en sy onverwagte ontmoeting met 'n pantoffel en 'n knopiespinnepkop, sy reis na die biblioteek op soek na woordbetekenis, die rond dwaal in die stad en onderonsie met die straatkind, sy konfrontasie met die burokrasie van die hospitaal, sy reis na die Ariadnekliniek en daarna na “The Cellars” (die daal na benede) en uiteindelik terug na 'n hospitaal. Die reis kan gesien word as 'n parodie op 'n heldereis, die ontluisterde reis van 'n antiheld wat afdaal na die donker onderbewussyn, gewete en die dood.

Die man se reis is ook 'n soektog na woorde, maar uiteindelik 'n eksistensiële soektog na wie hy is, wie hy was en wie die mense om hom is. Woorde en boeke word die lig wat hy laat val op die donkerte in homself, sy verlede en die wêreld om hom. Hy ontdek die implisiete verwysings van die woorddele van die woord “pantoffel”: “pan-”, wat verwys na die mitologiese Pan, die fluitspelende god in die Griekse mitologie, bekend vir sy seksuele vermoëns en fluitspel op 'n rietfluit en uitgebeeld as halfmens-halfbok; en “-toffel”, afgelei van die Franse woord “toufle”, wat verwys na die krulkopdogtertjie van Adriane, Toufle. Adriane se naam sinspeel op die mitologiese godin, Ariadne (wat “suiwer” beteken), die Meesteres van die Labirint, maar ook die metgesel van Dionisus. Ariadne is ook die naam van die kliniek waar die man werk kry. In sy intense soeke na homself en sy verlede identifiseer die man met Pan –

ontstig deur die bouse kant van Pan, maar ook getroos deur die jong Pan se karakter.

Wanneer die man in die tweede hoofstuk, "Limen", sy dakkamer verlaat, bevind hy hom in 'n tussenposisie – hy vind al die mense om hom "praat 'n taal wat hy nie verstaan nie" en die dood en verval en vernietiging (uitgedruk deur die taxigeweld, die "vuil gebarste glasvensters" van die eens luukse kantoorgebou en die haglike lewe in die plakkerskampe), dra by tot die vervreemdingsproses, wat verdiep in die "Labirint"-hoofstuk. Wanneer sy klere van sy lyf geskeur word deur die straatkind en hy halfkaal agtergelaat word, vind 'n subtiele vooruitwys plaas na die "Sparagmos"-hoofstuk, waar die twee stemme afwisselend optree en die bok/bose met hom in gesprek tree en hom as 't ware uitmeekaartrek deur die delf in sy psige en verlede. Die naaktheid word ook herhaal in die halfnaakte vroue wat by die wellustige danse betrokke is tydens die Dionisiese feesvieringe.

Die "Enquosiasmos"-hoofstuk het, buiten die betekenisverwysing na "entoesiasme", ook 'n verdere verwysing na die "in besitname" of "besete wees" deur 'n god, spesifiek deur Dionisus. Die man wórd "Pan" wanneer hy verkeerdelik hierdie kodenaam gebruik in plaas van die ooreengekome "Bacchus". Hy verwissel klere (van wit na swart) en vind dat dit hom beter "pas" (111). Wanneer hy deur 'n meisie, "asof ... vanuit 'n sprokiesverhaal" (122), verlei word, word hy weer "daardie man" uit sy verlede.

"The Cellars", wat in boustyl aan 'n Griekse tempel herinner, word die plek waar die Dionisiese fuifpartytjie van drank en kos en seksuele plesier voltrek word, waar daar na die diepste vlakke van die menslike psige gedaal word. Die gemaskerde gaste word opgerui tot kollektiewe uitroep van verrukking en ekstase, "Euoi! Euoi! Euoi!" (133), 'n uitroep eie aan die mitologiese Bacchus-rites. Die man herken sy vriendin, Adriane (in

teenstelling met sy eie onvermoë om te onthou wie hy self is) en tree uiteindelik as redder op om haar uit die "bok" se kloue te red. Deur hierdie daad keer hy die gebeure uit sy verlede om toe hy nie in staat was om sy vrou van die bok se seksuele aanslag te red nie.

In die "Sparagmos"-hoofstuk verander die toonaard en vertelstyl van die roman wanneer twee parallelle vertellings aangebied word, dié van die vrou, Adriane, en dié van die bok/die donker self. Die wyse waarop ooreenkomste en teenstellings opgebou word, is weldeurdag en slim uitgevoer. Hierdie deel van die roman word byna allegories in terme van die vrou as die goeie en die bok as die bouse.

Die woord *sparagmos* dui op die Dionisiese ritueel waarin 'n lewende dier, soms 'n mens, geoffer word en hul ledemate in die proses van mekaar getrek word. Dit word 'n oeroue konfrontasie tussen die dier en die mens. Uit die bok se gesprek word die raaisels van die man se verlede opgelos, maar heelwat krummels word steeds vir die leser gelaat om self na te speur; byvoorbeeld die inskrywing, "Aan papa" voor in 'n woordeboek, die foto van 'n leë babawiegjie en die spinnekop.

Die roman eindig met die kragtige kort hoofstuk "Anabasis" ('n opwaartse beweging en die terugkeer vanaf die donker na die lig), waarin die kontras met die donker verlede uitgedruk word in die woorde: "Nie een van hulle is seker of dit die donker agter hulle of die ligspel voor hulle is wat soveel afwagting by die kind wek nie." Die reismotief word voltrek wanneer die vrou en kind verder reis sonder die man.

In die eerste afdeling slaag Winterbach daarin om op meesleurende wyse die leser in te trek by die intense binnewêreld van die hoofkarakter – sy geestestoestand, die fyn besonderhede van sy lewe en sy intense en noukeurige aandag aan elke detail word baie goed uitgebeeld. Die man se lewe van obsessie

met boeke en woorde word blootgelê met suggesties van die “ander man” en die “bok” uit sy onderbewussyn. Die stryd tussen die mens en die dier is ook die stryd tussen die goeie en die bese en tussen die rede (die Apolliniese) en die liggaamlike drifte (die Dionisiese).

Die vertelstyl is deurgaans helder en onopgesmuk. Veral die eerste afdeling beïndruk met die ekonomiese woordgebruik en hiperrealisme. Die simboliek in die roman is duidelik en vernuftig aangewend. Argetipes word uitgebou en ondersteun deur 'n digte netwerk van verwysings en noukeurige aandag wat aan detail gegee word. Die leser word egter soms met die gevoel gelaat dat die leidrade té ooglopend aangebied word.

Winterbach se roman toon sterk ooreenkomste met die eksistensiële literatuur van die Sestigste, veral dié van Rabie, Leroux, Dolf van Niekerk en Brink. Die Dionisiese fees herinner veral sterk aan die feesvieringe in *Sewe dae by die Silbersteins* (1962) en die uitgebreide mitologiese onderbou wat in Leroux se werk aangetref word.

Vergelykings kan ook getref word met die Kubrick-film, *Eyes Wide Shut* (1999), waarin daar insgelyks gebruik gemaak word van kostuums, naakte vroue en bokkoppe. Daarbenewens herinner die progressie van een hoofstuk na 'n ander aan Dante se epiese gedig, *La Divina Commedia* se eerste deel, “Inferno”, wat begin met die eerste sirkel, “Limbo” (die rand van die hel) in ooreenstemming met die hoofstuk, “Limen” (om tussen twee state van eksistensie te verkeer) en die gepaardgaande rites van toegang en verlies aan identiteit. Soos Dante, vergesel van Virgilius, deur die verskillende sirkels na benede gelei word (“Wellus”, “Woede”, “Geweld”, ensovoorts) en uiteindelik die laaste sirkel (“Verraad”) bereik, eindig die man se reis na benede wanneer hy, begelei deur die bok, gekonfronteer word met sy wellus, woede, geweld en uiteindelik verraad teen-

oor sy vrou, terwyl die goeie (Adriane) aan sy ander sy is. Soos in “Inferno”, vind uiteindelik herkenning (en herinnering) plaas en die verwerping van die bese. Wanneer Dante aan die ander kant van die aarde uitklim ná sy hellereis, word hy begroet met 'n simbool van lig en energie en ommekeer (“Until, through a round opening, I saw / Some of the lovely things the heavens hold: / From there we came out to see once more the stars” Canto XXXIV). Net so bevind die vrou en die dogtertjie hulself in die “ligspel”(199) van 'n nuwe dag.

Die begunstigde is 'n roman wat die leser uitdaag om die spore te volg en die verbande te lê. Dit laat die leser opnuut op 'n verkenningstog gaan na die self en nadink oor die aard van die bese in die mens, of in Winterbach se eie woorde, die “genadelose gewete” van die self.

Susan Smith

Universiteit van Fort Hare, Oos-Londen